

LENTNER CSABA*
Gondolatok a
Magyarország 2025-ben
című könyvről¹

BOOK REVIEW ABOUT „HUNGARY IN 2025”

The birth of this book was initiated by the Hungarian Academy of Sciences, worrying about the society's confidence in the future fading away. The authors outline the possible and desirable development future alternatives for Hungary, on grounds of professional forecasts and non-experts' opinions (stratified, representative polls). Thus, the futurists try to tell – building upon professional knowledge as well as the opinion of young people – how the Hungarian society is going to develop when those youngsters, members of the millennium generation, will be decision makers, actively forming the society.

Látva a másodlagos jelzálogpiaci válsághoz vezető ellentmondásos utat, és a krízisből való kilábalás nehézségeit, világszerte felerősödtek azok a tudományos törekvések, kutatások, amelyek az előttünk álló jövő veszélyeire hívják fel a figyelmet, és egyidejűleg a jobbítás szándékával próbálnak hatni az emberiség jövőjére. Az Európa Tanács előirányzata a kutatás-fejlesztési tevékenység fejlesztésével és az oktatás minőségének javításával, a szegények számának 20 milliós csökkentésével, a foglalkoztatási ráta 75 százalékra növelésével, 2020-ra, és a széndioxid kibocsátás 20 százalékkal való mérséklésével reméli az Európai Unió lakosságának jobb életkörülményeit. GÜNTER PAULI újszerűség erejével ható könyve [1] 100 innovációs projektet tartalmaz, amely becslések szerint 100 millió új munkahelyet teremthet a világon, 10 éven belül. A magyar jövőkutatók sem tétlenkednek a jelentős változások előtt álló világban, így az MTA Jövőkutatói bizottsága köré tömörülő kutatók egy új, átfogó szakkönyvben tárják elénk Magyarország lehetséges jövőjét.

A „Magyarország 2025-ben” című könyv megírását, és a mögötte álló kutatások elvégzését a Magyar Tudományos Akadémia vezetése kezdeményezte, látva a társadalom jövőbe vetett bizalmának folyamatos romlását. A könyv írói szakértői előrejelzésekre és nem szakértői véleményekre (rétegzett, reprezentatív közvélemény kutatásokra) építve körvonalazzák Magyarország lehetséges és kívánatos fejlődésének jövőalternatíváit. Így a jövőkutatók szakirodalmi ismeretekre és a fiatalok véleményére építve arra adnak választ, hogy, milyen lehet hazánk társadalma, arra az időre, amire a nem szakértői véleményeket megfogalmazó fiatalok (középiskolások, egyetemisták), vagyis a millenniumi nemzedék, már döntéshozói, aktív társadalomformáló közeggé válik. A könyvben szereplő 30 szakértői tanulmány, a társadalmi, gazdasági fejlődés egy-egy részterületére koncentrál. A mozaikszerű ismeret-halmazt a kötet alkotó-szerkesztője, a kutatás vezetője, NOVÁKY ERZSÉBET profesz-

* Wekerle Sándor Üzleti Főiskola, rektorhelyettes, Kaposvári Egyetem és Université Paris-Sorbonne, egyetemi magántanár, kutatóprofesszor; az MTA Jövőkutatói Bizottság tagja.

¹ Nováky E. (szerk.): Magyarország 2025: tanulmánykötet a Magyarország 2025 című akadémiai kutatás alapján. Budapest, Gazdasági és Szociális Tanács, 2010. 560 p.

szor, az interdiszciplináris jövőkutatás módszertani elveinek megfelelő egységbe rendezi. Fontosnak tartja, hogy jövőkutatási alapokra helyeződjön a változtatások megtervezése, minél szélesebb körben. *Ha nem ezt tesszük, lehetséges, hogy olyan helyzetbe kerülünk, amelyben már nehéz lesz kézben tartani hazánk és a világ változásait* – írja a kutatás vezetője.

A recenziót írónak szót kell ejteni a félelmek és a remények e változatos tárházát megfogalmazó kötet bemutatása kapcsán, arról a miliőről, annak az országnak a társadalmáról és gazdaságáról, amelynek kutatói és fiataljai a jövőt analizálják. Magyarország 1100 éves európai történelmét a 16. század közepétől fáziskészt gazdasági és társadalmi fejlődési utak tarkítják. A török háborúk, az önálló állami lét elvesztése, két vesztes világháború, majd a szovjet tömbhöz való kapcsolódás megannyi sebet ejtett a magyar társadalmon. Az a vasútépítés, amely az Egyesült Államok gazdaságát fellendítette, és a társadalom demokratizálódását elősegítette, Magyarországon a 19. század második felétől a gazdaságot ugyan pezsdítette, de az elmaradott társadalmi viszonyokat konzerválta. Végso soron annak a fél-feudális uralkodó réteg hatalmának megőrzését segítette, amely a társadalmi folyamatok lefékezésében, ezen át saját feudális jellegű hatalmának, befolyásának a megőrzésében volt érdekelt. A szovjet típusú tervgazdasági rendszer, a második világháborút követően, újjáépítette az országot, azonban a tervgazdasági rendszer belső erőforrásbeli tartalékainak kimerülése után, az ország mély adósság-, és társadalmi válságba sülyedt. Az 1980-as évek végétől a piacgazdaság kiépítése dinamizálta a gazdaságot, de a lakosság jelentős része ennek egyértelműen pozitív hatásait alig érzékeli. A foglalkoztatási ráta Európában egyedülállóan alacsony, 54,9 százalékos. A 15-24 éves fiatalok munkanélküliségi rátája pedig 26,7 százalék. E kötet szerzői is bemutatják a népesség struktúrájának kedvezőtlen tendenciáit, a népesség fogyáson, és az előregedésen keresztül, a romló egészségügyi állapotig bezárólag. Nos, az a piaci alapokra építő ország, amelynek társadalma romló kilátásokkal rendelkezik, nyilvánvaló, hogy nem átfogóan sikeres a piaci rendszer gazdasági alapjainak építésében sem. Ugyan magas a külföldi betelepült működő tőke aránya, és ez korszerűsítette a termelés műszaki színvonalát, ám az ország költségvetésének helyzete, a nemzeti valuta instabilitása aggasztó méreteket ölt. A másodlagos jelzálogpiacokon bekövetkező válság tarthatatlan helyzetbe sodorta a magyar háztartásokat is, hiszen a lakossági deviza alapú hitelek kihelyezésének évi 20 százalékos növekedése, mára már fizetéseképtelen helyzetbe hozza a családokat. Így nem megy csoda számba, hogy ezt a közép-európai kis nemzetet a jövője különösen foglalkoztatja.

És ez bizony egyre inkább felerősíti Magyarországon a jövőkutatás, mint interdiszciplináris tudományág, „társadalmi közszükségleti cikké” válását. A magyar jövőkutatás 1968-ban, a szocialista tervgazdasági rendszeren belüli Új Gazdasági Mechanizmus nyitányának évében vette kezdetét, néhai KOVÁCS GÉZA professzor irányításával, majd a Tudományos Akadémián a Jövőkutatási Bizottság megalakításával, illetve az ország első gazdasági egyetemén, a Corvinus Egyetemen, a Jövőkutatási tanszék felállításával folytatódott. Ezen irányító szervezeti keretek szellemi aurájában fogantak e könyvben szereplő dolgozatok. A 42 éves, intézményesült magyar jövőkutatás kimagasló eredménye a NOVÁKY ERZSÉBET által szerkesztett könyv, amely igazodva a magyar jövőkutatás hagyományaihoz, és a jövőkutatással szembeni növekvő társadalmi igényekhez, már merőben új megközelítési módszertannal dolgozik. Az 1970-es években kidolgozott komplex magyar jövőképek a termelés hatékonyságának javításában látták a fejlődés motorját. Kritikus megállapításként – 1979-ben, KOVÁCS GÉZA professzor irányításával – elhangzott, hogy a növekvő tár-

sadalmi szükségletek 2020-ig nem elégíthetők ki az ipari társadalom bázisán, csak a tudományintenzív termelés és szolgáltatásfejlesztés létrejöttével. Az ezredfordulót követően kidolgozott komplex magyar jövőképek, NOVÁKY ERZSÉBET professzor vezetésével, így e jelen kutatási anyag is, már megújult közelítési módszerekkel dolgozik. Vagyis:

- ad 1. az előrejelzés a széles értelemben vett paradigma váltás és a komplex értelemben vett instabilitás körülményei között kerül kidolgozásra,
- ad 2. a vizsgálatokban nagy szerepet kap az egyén, mint bio-pszicho-szociális lény, amely a korábbinál közvetlenebb kapcsolatot alakít a jövővel, a jövőváltozatok szélesebb körét értelmezve nagyobb választási-döntési szabadságot kíván biztosítani magának,
- ad 3. mivel az egyénnek a különböző szinteken megjelenő változások és a jövősohk tényezők között is meg kell felelni a jövő elvárásainak, ezért új társadalmi értékek és értékrend szerint szerveződő társadalom körvonalazására van szükség,
- ad 4. ez az új jövőkép vizsgálat szakít azzal a felfogással, hogy a gazdasági rendszer fejlettsége és jövőbeni fejlődési pályája egyértelműen meghatározza a jövő társadalmát, ami a tervgazdasági rendszerben évtizedeken át ez alapkoncepció volt.

A jövőkutatás megújult módszertana végül is igazodik a megváltozott társadalmi és gazdasági viszonyokhoz. JOHN LUKACS [2] a 21. századot 1989-től, a szovjet-amerikai szembenállás megszűnésétől, a kelet-európai szovjet befolyási övezetek felszámolásától származtatja, mert úgy ítéli meg, hogy az új típusú demokráciának, a piacgazdaság intézményrendszerének jellemzői, homogén rendszerre történő besűrűsödése, nem 2001-től, hanem már 1989-től elkezdődött. Nos, a magyar jövőkutatás műveléséhez elengedhetetlen tudományos módszertan megújítása is a tervgazdasági rendszer erodálásának idején kezdődött, így mára már egy kiforrott, jó 20 évre alapos előretéklntést biztosító tudomány területté vált. Sőt, magyar unikum, hogy a jövőkutatás a szocialista tervgazdasági rendszer keretei között, noha statikusan, az adott rendszer keretei között tekintett a jövőbe, de a piaci elemekkel átitatott tervgazdasági rendszerben látta a magyar gazdaság jövőjét, amely részben valósággá is válva, a közép-kelet európai tervgazdaságok sorában Magyarországon kedvezőbb gazdasági és társadalmi viszonyokat teremtett. Ennek következménye, hogy Magyarországon a piacgazdaság építése, és egy plurális társadalom megalapozása elsőként indulhatott el a kelet-európai térségben. A 21. század ma ismert jellemzőinek „besűrűsödése” itt, Európa Elbától keletre eső térségében, Magyarországon, bőségesen megjelentek már az 1980-as, de szerényebb mértékben az azt megelőző évtizedekben is. Az 1970-es évek magyar jövőkutatói egy kötött gazdasági, és nem eléggé demokratikus rendszer viszonyai között már egy új, piaci alapokra, demokratikus állapotokra fokozottabban építő gazdasági és társadalmi scénárió, jövőalternatíva szükségességét vizionálták, erre úgy tekintettek, mint egy hatékony modellre.

A Magyarország 2025 könyv szerzői is a következő generáció jelenébe szeretnének bepillantani. A cél nem egyetlen, pontos előrejelzés (predikció) vagy prognózis elkészítése, illetve egyetlen jövőkép felvázolása, hanem a magyar társadalom előtt álló jövőlehetőségek, félelmek és remények feltérképezése, és a 2025 körüli Magyarország jövőalternatíváinak kidolgozása. A kötet küldetésnyilatkozata: felhívni a figyelmet, hogy a következő generáció jelenét részben mi alakítjuk a jelenben és a közeli jövőben, ezért nagy a felelősségünk. A kutatás célja így a magyar társadalom jövőorientált gondolkodásmódjának és jövőtudatosságának támogatása. A magyar

jövőkutatók úgy látják, hogy akkor remélhető a jobb jövő eljövetele, ha képesek leszünk szembenézni a változó világgal, és a jövőnket nem a múlt idejétmúlt ideáiból merítjük, hanem az alkalmazkodás és az új helyzet kínálta lehetőségek felismeréséből. A változások feltérképezése azonban igen összetett feladat. A megoldáshoz a jövőkutatás három módszertani elvét alkalmazzák a kutatók. A komplexitást, a participativitást, és az alternativitást, amely módszerek együttes használata a kutatásokban újszerű megközelítés. A komplexitás elvének szellemében arra törekedtek, hogy a valóság minél több területét vonják be a vizsgálatukba. A participativitás elvének érvényesítése során arra, hogy a lehetséges jövőalternatívák kimunkálásában mindazok részt vegyenek, akiknek a jövőjével a kutatók foglalkoznak, és akiktől várható is, hogy közreműködnek majd a megvalósításában. A jövőkutatók különösen fontosnak tartották így, hogy a nem szakértők (fiatalok) széles körű aktivizálása megtörténjen. Az alternativitás szellemében arra törekedtek a kutatók, hogy az egymástól minőségileg eltérő forgatókönyvek és jövőalternatívák minél szélesebb körét tárják fel. Ezzel elősegíthető, hogy az alternatív célok és hozzávezető alternatív utak sokszínű választ adhassanak a jövőproblémákra.

Egy magyar mondás szerint, a lényeg, mindig a részletekben rejtőzik. Így van ez a könyv lényegi mondandójának felvázolása során is. A jövőkutatók Magyarország jövőjét meghatározó változásokat két, egymástól nehezen elválasztható területen keresték. Az egyik területhez azok a tényezők tartoznak, amelyeket képesek vagyunk befolyásolni, illetve tudunk, vagy akarunk (demográfia, egészségügy, táplálkozás, oktatás, fenntartható háztartások, területfejlesztés, társadalmi változások). A másik terület, amelyekre alig van befolyásunk, de amelyek várható változások és jelentős társadalmi, gazdasági, környezeti hatás gyakorolnak az ország jövőjére, lásd globalizáció, gazdasági ügyek. A változások három alapvető és átfogó területen lelhetőek fel: demográfiai-társadalmi viszonyok, technikai-technológiai fejlődés, természeti környezet és a gazdaság területén. Ezeken a területeken jelenik meg a lakosság jövőformáló ereje a legmarkánsabban. A szakértők is ezeket a területet vették górcső alá.

A participativitás elve szerint feltérképezték a társadalmi megújulás egyéni lehetőségeit és módjait. A mai fiatalok, azaz 2025-ös időszak döntéshozó pozícióba kerülő generáció jövőről alkotott elgondolásait vizsgálták meg a kutatók, kérdőíves felméréssel. Arra voltak kíváncsiak, hogy a millenniumi generáció tagjai, akiknek életében a globalizáció, a digitalizáció, és így a virtuális valóság már meghatározó élmények, hogyan viszonyulnak a jövőhöz. Ezek a nem szakértői vélekedések, félelmek és remények együttesen alkotják a jövővárakozásokat, amelyekre építve kidolgozhatóak az alternatív forgatókönyvek. A kutatásokban a szakértői félelmek és remények alkotják a múlt – jelen – jövő komplex rendszerének az egyik pólusát, a félelmekben és reményekben megtestesülő jövővárakozások a másikat. Ez a két terület együtt formálja a cselekvési teret, amelyben a változást és változtatást indukáló, illetve alkalmazkodást elősegítő döntéseikkel befolyásolhatják a jövőt.

Az alternativitás elvének értelmében a komplex jövőalternatívákat két lépésben határozták meg a magyar jövőkutatók. Első lépésben a participatív jövőkutatás segítségével feltárt egyéni jövőattitűdökre építve alternatív forgatókönyveket (szcenáriókat) állítottak össze, a második lépésben pedig az alternatív forgatókönyvekben integrálták a szakértői félelmeket és reményeket. A szakértői, és a nem szakértői félelmeket és reményeket így módon egymásra vonatkoztatták, és ebben a folyamatban alakultak át hangsúlyozottabban a jövővárakozásokra épített forgatókönyvek komplex jövőalternatívákká. Még pontosabban, így kerültek egy-egy komplex rendszerbe a szakértők által feltárt jövőlehetőségek és a nem szakértők

által megfogalmazott jövővárakozások, amelyek megfelelő alapot képezhetnek stratégiai elképzelések megfogalmazásához. Kijelölhetik a társadalmi és az egyéni döntések és cselekedetek halmazát is, mert a jövőalternatívákat a szakértői és nem szakértői félelmek és remények, illetve a jövőlehetőségek és a jövővárakozások együtt alkotják.

A recenzens – részben terjedelmi korlátok miatt sem – nem vállalkozhat arra, hogy az egyes vizsgálatok végeredményeit is ismertesse, hiszen így a potenciális könyvolvasó könnyen kerülhet abba a helyzetbe, mint amikor a filmszínház előtt várakozóknak elmesélik a film végkimenetelét, csökkentve ezzel a filmszínházat ténylegesen látogatók számát. Ezt kerülendő, mindössze csak két markáns véleményre szorítkozik e rövid ismertető. Gazdasági téren szakértői félelem, hogy jelentős változások hiányában Magyarország lecsúszik az Európai Unió legelmaradottabb országai közé. Rugalmatlan, elavult, importnyersanyag, energia- és alkatrészfüggő gazdasági szerkezet, tartós költségvetési és háztartási deficit, magas infláció és munkanélküliség fogja jellemezni e kis közép-európai országot. Alternatív szakértői vélemény ugyanakkor, hogy egy átgondolt modernizációs stratégia mentén sikeres lehet az ország, és benne a társadalma, de ehhez a gazdasági, társadalmi, és politikai szereplők együttműködésére van szükség. (Ez ma Magyarországon korántsem egyszerű feladat – a recenzens megjegyzése.) A pozitív gazdasági változások jó kiinduló alapot jelenthetnek a társadalom komfortérzetének javulásához. És egy meghökkenítő, nem szakértői vélekedés. A kérdőíves felmérésbe bevont egyetemisták 61 százaléka tervezi, hogy Magyarországon, a saját hazájában telepedjen le. A középiskolások, 14-18 éves korosztály, körében ez az életstratégiai elgondolás mindössze csak 39 százalékot tesz ki. Ezek az empirikus vizsgálati eredmények pedig gondolkodóba kell, hogy ejtsenek jövőkutatót, gazdaságpolitikust, államigazgatási vezetőt, vagyis van még teendő Közép-Európa közepén, hogy a dolgok új lendületet, és más szemléletet kapjanak.

Reméljük, hogy a kötetben megjelenő dolgozatok számos kutatót, olvasót inspirálnak a felvetett jelenségek továbbgondolására, a jövő építő formálására.

HIVATKOZÁSOK

- [1] GUNTER, PAULI (2010): The Blue Economy, Published by Paradigm Publication, New Mexico, A könyvet Magyarországon a szerző 2010. szeptember 24-én mutatta be az MTA-n, az MTA Jövőkutatói Bizottsága, a Római Klub Magyar Aszociációja és a Pécsi Tudományegyetem közös meghívására.
- [2] LUKACS, JOHN (1993): The End of the Twentieth Century and the End of Modern Age, Ticknor & Field, New York, USA.